

УДК 330.15.35.39:551.583

О. В. Погорелова,
к. е. н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку та економічного аналізу,
Національний університет кораблебудування імені Адмірала Макарова
ORCID ID: 0000-0002-3103-4380

DOI: 10.32702/2306-6792.2022.7—8.36

ВИЗНАЧАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

O. Pohorielova,
PhD in Economics, Professor, Head of the Department of Accounting
and Economic Analysis, Admiral Makarov National University of Shipbuilding

DETERMINING DETERMINANTS OF CURRENT TRENDS OF FOOD POTENTIAL FORMATION

З метою встановлення визначальних детермінант формування продовольчого потенціалу проведено дослідження сучасних тенденцій у сфері продовольчої безпеки, в результаті якого встановлено наступне: країни пострадянського регіону діляться на дві групи щодо їхнього бачення продовольчої безпеки — група країн орієнтована на продовольче самозабезпечення та країни, що орієнтовані на цінності та політики ФАО; основні економічні напрями формування продовольчого потенціалу в пострадянських країнах зосереджено у чотирьох напрямках — модернізація сільського господарства, торгові інтервенції, регулювання цін на продовольство, управління товарними запасами, що визначило основні форми та методи регулювання продовольчої безпеки в пострадянських країнах; результати реалізації заходів продовольчої політики в пострадянських країнах свідчать про визначну роль у скороченні масштабів бідності загальноекономічного зростання, основним бенефіціаром якого виступає малозабезпечене населення, при цьому увага стала приділятися не калорійності харчування, а підвищенню його якості; основними детермінантами сучасних тенденцій щодо формування продовольчого потенціалу є конфлікти та війни, світові пандемії (COVID-19), мінливість клімату та екстремальні його прояви, уповільнення економічного зростання та економічні спади, політика у сфері харчування.

The world faces unprecedented challenges in food security: global population growth, pandemics, wars and conflicts, economic cycles, and a number of other global and regional challenges require new ways to address political, technological, environmental, economic and social issues. Although global advances in food production have been impressive over the past 50 years, global inequalities in food rights (people's ability to access food and access to productive resources) remain one of the biggest obstacles to achieving food security for all. It is obvious that it is necessary to identify the determinants of food capacity building in order to develop appropriate measures and policies to eliminate their negative impact on food security at the regional, national and global levels. In order to identify the determinants of food capacity building, a study of current trends in food security was conducted, which resulted in the following: the post-Soviet countries are divided into two groups according to their vision of food security — food self-sufficiency and value-oriented countries. FAO policies; The main economic areas of food potential in the post-Soviet countries are concentrated in four areas — modernization of agriculture, trade interventions, food price regulation, inventory management, which identified the main forms and methods of food security in the post-Soviet countries; The results of the implementation of food policy measures in the post-Soviet countries show a significant role in reducing poverty of general economic growth, the main beneficiary of which is the poor, while the focus was not on caloric intake, but to improve its quality. A thorough analysis of the factors influencing the level of food security of the country revealed that the main determinants of current trends

in food capacity building are conflicts and wars, global pandemics (COVID-19), climate variability and its extreme manifestations, slowing growth and economic downturns. nutrition. Therefore, the development of appropriate measures to reduce or reduce the negative impact of the complex, rather than individual measures in a particular area or industry, and the implementation of appropriate programs are crucial in ensuring food security in any country.

Ключові слова: конфлікти та війни, світові пандемії, мінливість клімату, економічні спади, політика, продовольчий потенціал.

Key words: conflicts and wars, global pandemics, climate variability, economic downturns, politics, food potential.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У вирішенні проблем продовольчого забезпечення світ стикається з безпрецедентними проблемами: ріст населення планети, пандемії, війни та конфлікти, економічні цикли, а також ряд інших глобальних та регіональних проблем вимагає нових способів вирішення політичних, технологічних, екологічних, економічних та соціальних питань. Хоча глобальні досягнення у виробництві харчових продуктів були вражаючими за останні 50 років, глобальна нерівність у правах на продовольство (здатність людей отримувати їжу та доступ до виробничих ресурсів) залишається однією з найбільших перешкод на шляху досягнення продовольчої безпеки для усіх. Очевидним є факт необхідності визначення визначальних детермінант формування продовольчого потенціалу з метою розробки відповідних заходів та політик щодо комплексного регулювання процесами, спрямованими на усунення негативного їх впливу на продовольче забезпечення на регіональному, національному та глобальному рівнях.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У вітчизняній науковій літературі існують різні підходи до визначення факторів формування продовольчого потенціалу. В цілому, наукова дискусія зосереджена у таких напрямках: визначення факторів продовольчої безпеки національного та регіонального рівнів [1—4]; визначені ролі окремого ресурсу як фактору продовольчої безпеки [5—7]; пошуку ключового фактора продовольчої безпеки у тому числі певної галузі, чи сфери [8—16] та ін. Більш систематизований перелік факторів продовольчої безпеки у своїх дослідженнях представили наступні науковці: Зубков Р.С., Завгородній А.В. та Долинська О.О. [17], які виділи структурно-управлінський, нормативно-правовий, конкурентний, внутрішньо-політичний та культурно-освітній фактори; Стежко Н.В. [18], який запропонував чотири групи факторів (соціально-політичні, економічні, техногенні та природні);

Юрченко Ю.Ю. та Антошкін В.К. [19], які акцентували увагу на таких чинниках, як якість виробленої продукції, негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу, в тому числі і по продовольчих товарах, природні фактори (катаклізми, деградація земель, ерозія ґрунтів, стихійні лиха, зміна клімату), втрати в агропродовольчому комплексі на етапі збирання, обробки, зберігання і реалізації сільськогосподарської продукції. Разом з тим, фактори формування продовольчого потенціалу у їх взаємозв'язку та динамічних змінах, що відбуваються в Україні та світі, залишаються недостатньо дослідженими.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Встановлення визначальних детермінант формування продовольчого потенціалу проведено дослідження сучасних тенденцій у сфері продовольчої безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Прагнення держав до зниження рівня бідності та неповноцінного харчування призвело до позитивних зрушень щодо продовольчої безпеки, особливо ці зміни відчутні з 1990-х років. Більшість урядів країн пострадянського табору надавали пріоритетне значення питанням виробництва продуктів харчування та зниження рівня бідності, і майже в кожній країні існують національні програми із продовольчої безпеки та зниження рівня бідності.

В цілому, можна спостерігати чотири головних економічних напрями щодо забезпечення продовольчої безпеки (рис. 1).

Країни пострадянського регіону можна поділити на дві групи щодо їхнього бачення продовольчої безпеки. У першу групу входять такі країни як Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Російська Федерація, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан (рис. 2), де продовольча безпека визначається як "продовольча незалежність" та, у більшості з них, — як "продовольча самозабезпеченість".

з метою забезпечення продовольством більшість урядів підтримували модернізацію сільського господарства, у тому числі задля досягнення самозабезпечення продовольством

щодо наявності та доступності продовольства традиційним інструментом були торгові інтервенції, як для захисту країни від імпорту (з метою створення сприятливих умов для внутрішнього виробництва), так і для обмеження експорту (з метою зниження внутрішніх цін для споживачів)

з метою забезпечення доступу до продовольства, широко застосовувалися такі заходи, як контроль цін на певний набір основних продуктів харчування

для забезпечення продовольчої стабільності використовувалися ринкові інтервенції та управління товарними запасами

Рис. 1. Основні економічні напрями формування продовольчого потенціалу в пострадянських країнах

Джерело: узагальнено за даними ФАО [20—24].

Для реалізації такого підходу у цих країнах розроблено законодавство, у тому числі закони та стратегії. Головні політичні заходи, спрямовані на досягнення продовольчої безпеки, полягають у підтримці виробників через субсидії на виробничі фонди сільського господарства, включаючи насіння, добрива, що захищають рослини, паливо та сільськогосподарську техніку. У всіх цих країнах діє також обмежена підтримка споживачів у формі регулювання цін на хліб, або ряд основних, так званих "соціальних продуктів" (Білорусь, Російська Федерація, Казахстан, Туркменістан).

Хоча державна політика в цих країнах націлена на продовольчу самозабезпеченість, без-

перечно, існують відмінності в інтенсивності та інструментах, що застосовуються для її досягнення. Наприклад, найвищий рівень державної підтримки відзначається в Білорусі та Росії.

Незважаючи на відмову від системи централізованого планування, у деяких пострадянських країнах групи "продовольчої самозабезпеченості" використовується система державних замовлень на сировинні товари для здійснення державного контролю над посівами та заготовками "стратегічних товарів". Застосовуються "директивні показники", які сприяють виробництву певних сільськогосподарських товарів, переважно пшениці та бавовни, у країнах Центральної Азії. У Туркменістані, Узбекистані та, певною мірою, у Білорусі державна підтримка надається у формі державних поставок ресурсів за зниженими цінами лише тим сільськогосподарським підприємствам (фермам), які виконують державні замовлення. Приклад Узбекистану у цій групі "продовольчої самозабезпеченості" показує деякі вади стратегій самозабезпеченості. З метою досягнення самозабезпеченості пшеницею в Узбекистані в період з

	Білорусь	Казахстан	Киргизстан	Російська Федерація	Таджикистан	Туркменістан	Узбекистан
Основний напрям – продовольча незалежність	+	+	+	+	+	+	+
Основний напрям – продовольча самозабезпеченість	+	+		+	+		+
Наявність відповідних законів	+		+	+	+		
Наявність стратегій	+	+	+	+	+	+	+
Підтримка споживачів у формі регулювання цін на хліб			+		+	+	+
Підтримка споживачів у формі регулювання цін на «соціальні продукти»	+	+		+		+	
Дуже високий рівень державної підтримки	+			+			
Державна підтримка у формі державних поставок ресурсів за зниженими цінами лише тим сільськогосподарським підприємствам (фермам), які виконують державні замовлення	+					+	+

Рис. 2. Регулювання продовольчої безпеки в пострадянських країнах першої групи

Джерело: узагальнено за даними ФАО [20—24].

1991 по 2006 рік було збільшено площу посівів пшениці на 196%. Що найважливіше, країна перейшла від методів богарного обробітку пшениці до вирощування цієї культури на зрошуваних землях. Ця політика дозволила отримувати вищі врожаї (врожайність пшениці на зрошуваних землях майже завжди вища, ніж при богарному землеробстві) і, таким чином, досягти більш високих рівнів виробництва пшениці та борошна.

Однак це також призвело до того, що вода для зрошення почала перерозподілятися від дорожчих фруктів та овочів на відносно дешеву пшеницю.

У другій групі пострадянських країн бачення продовольчої безпеки засновано на збільшенні наявності продовольства через технічну підтримку фермерських господарств, розширення доступу до продовольства для бідних та забезпечення більш якісного раціону харчування без орієнтації на цілі продовольчої самозабезпеченості. Як правило, ці країни дотримуються прийнятого ФАО підходу до продовольчої безпеки, визначеного у Плані дій Всесвітнього продовольчого саміту, який можна сформулювати таким чином: "...коли всі люди, у будь-який час, мають фізичний та економічний доступ до достатніх, безпечних та поживних продуктів, щоб задовольнити свої харчові потреби для активного та здорового життя". У п'яти країнах пострадянського регіону (Вірменії, Азербайджані, Грузії, Молдові та Україні) прийнята політика, що відображає описане вище змістовне бачення продовольчої безпеки, з акцентом на збільшення наявності продовольства та розширення доступу до нього, покращення стану в сфері продовольчої безпеки.

Дослідження ФАО [21] свідчать, що для країн пострадянського табору ні наявність продовольства, ні стабільність доступу до нього не становлять серйозних проблем. І хоча економічна доступність продовольства, як і раніше, пов'язана з деякими труднощами, поширеність недоїдання перевищує п'ять відсотків лише у кількох країнах (у Вірменії, Грузії, Киргизстані та Таджикистані в період 2014—2016 років). Таким чином, для групи пострадянських країн

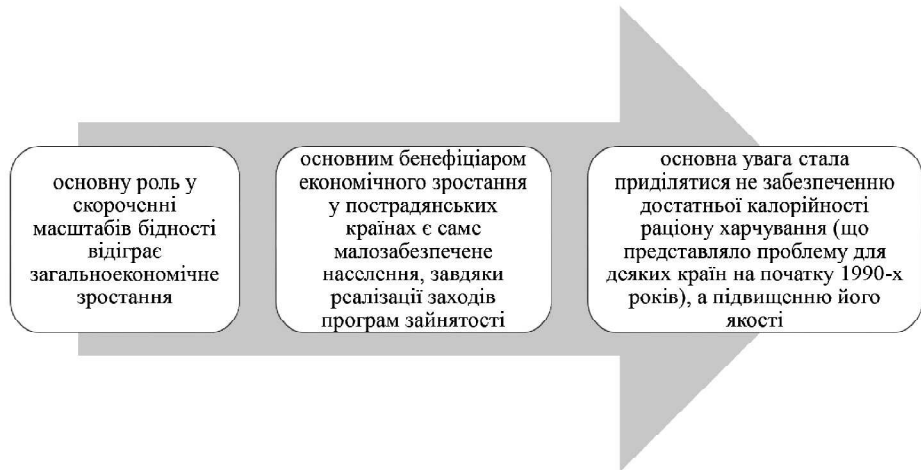

Рис. 3. Результати реалізації заходів продовольчої політики в пострадянських країнах

Джерело: систематизовано за даними ФАО [21].

проблема продовольчої безпеки загалом не пов'язана ні з фізичною чи економічною доступністю продовольства, ні зі стабільністю доступу до нього. Головною проблемою є неповноцінне харчування. Результати економічного розвитку в цих країнах свідчать про важливі зміни у раціоні харчування мешканців регіону. У сукупності ці зміни свідчать про зміщення раціону харчування у бік так званої західної дієти, тобто раціону з високим вмістом підсолонювачів, рослинних та тваринних жирів та низьким вмістом зернових. Наслідки цих змін не можна вважати однозначно ні позитивними, ні негативними: з одного боку, зі зростанням доходів значно знизилися показники недоїдання та дефіциту живильних мікроелементів; з іншого — у міру збільшення доходів дедалі серйознішою проблемою стає переїдання. Загалом можна сказати, що внаслідок змін раціону неповноцінне харчування притаманно більшості пострадянських країн, але в кожній країні його наслідки є різними і головним чином залежать від рівня доходу. Таким чином, трьома основними проблемами неповноцінного харчування в пострадянських країнах є недоїдання, дефіцит поживних мікроелементів та переїдання. Наявні показники поширеності цих трьох станів загалом корелюють із рівнем доходу на душу населення [21]. Але якщо показники недоїдання і дефіциту поживних мікроелементів корелюють з доходом помірно, то показники ожиріння і надмірної ваги мають дуже високий ступінь кореляції з доходом на душу населення.

Таким чином, станом на кінець 2016 року результати продовольчої політики пострадянських країн можна звести до трьох основних тез (рис. 3).

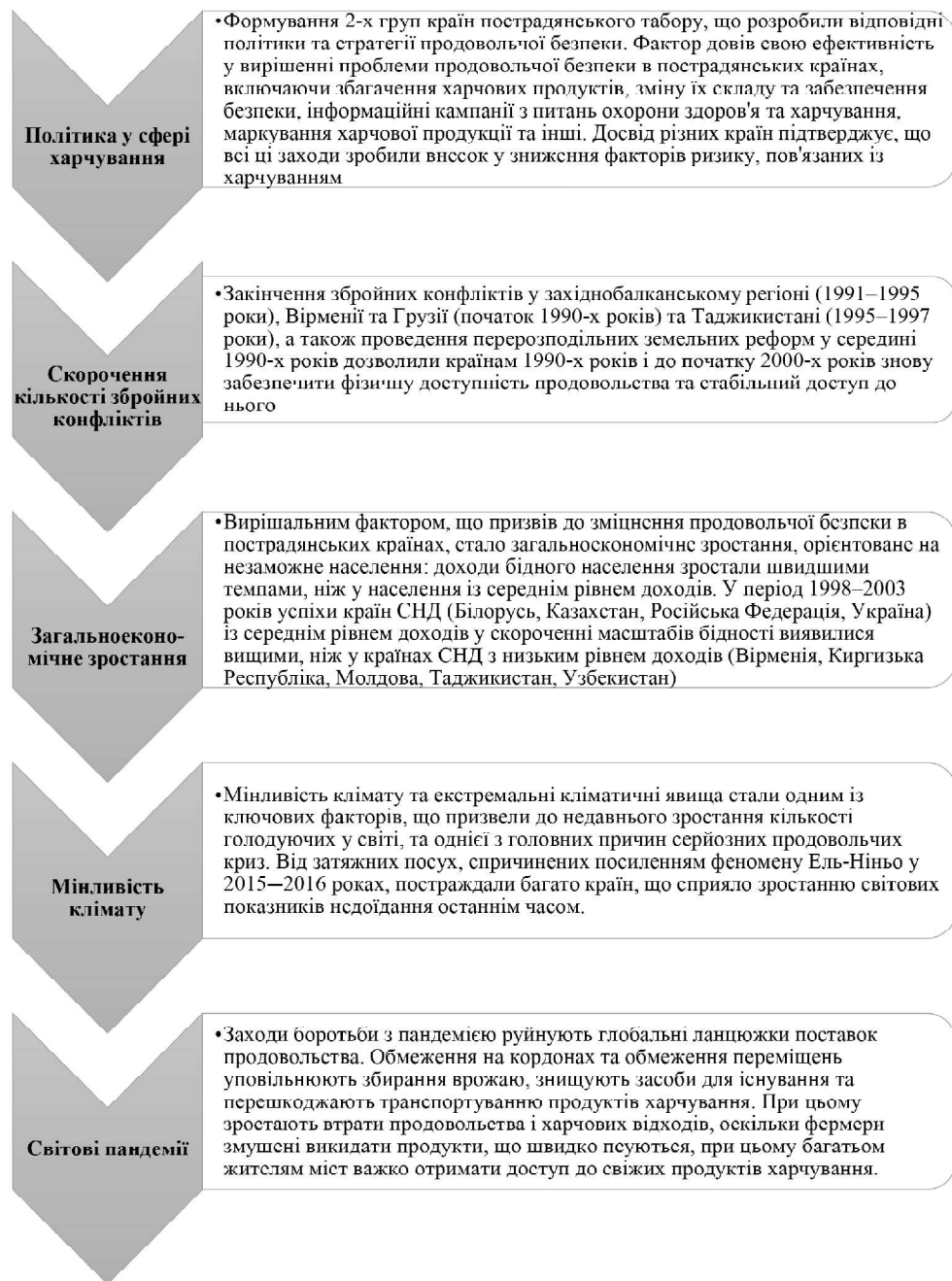

Рис. 4. Сучасні тенденції розвитку у сфері продовольчої безпеки

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних та звітів ФАО.

По-перше, згідно з фактичними даними за попередні 23 роки основну роль у скороченні масштабів бідності у регіоні відіграє загальноекономічне зростання. Таке загальноекономічне зростання є результатом поступального проведення перехідної економічної політики (включаючи земельні реформи перерозподільного характеру). З початком загальноекономічного зростання роль сільськогосподарських, соціальних та інших перерозподільних заходів політики у скороченні масштабів бідності відходить на другий план. Це не означає, що

заходи адресної соціальної політики для населення не важливі, проте політика соціального захисту населення не призвела до значного зниження масштабів бідності — цьому сприяло саме загальноекономічне зростання [21].

По-друге, основним бенефіціаром економічного зростання у пострадянських країнах є саме малозабезпечене населення, завдяки реалізації заходів програм зайнятості. Орієнтованість зростання на поліпшення становища малозабезпеченого населення регіону пояснюється його соціально-економічним складом:

Рис. 5. Визначальні детермінанти сучасних тенденцій щодо формування продовольчого потенціалу

Джерело: узагальнено та систематизовано за даними ФАО.

значну частку малозабезпечених становлять наймані працівники з дітьми, які зберігають робочі місця в періоди рецесії, але стикаються із затримкою виплати зарплат. Погашення боргів із зарплати у періоди економічного зростання позитивно позначається на доходах малозабезпеченого населення. Пенсії та допомоги малозабезпеченим також становлять важливу частину доходів незаможних верств населення пострадянських країн. Проте навіть у Таджикистані — найбіднішій країні з одним із найвищих рівнів самозайнятості — у період 2007—2010 років частка зарплати у структурі грошових доходів населення становила 40 відсотків, а грошових переказів — лише 12 відсотків [21].

По-третє, зростання добробуту призвело до того, що основна увага щодо вирішення проблем продовольчої безпеки в пострадянських країнах стала приділятися не забезпеченню достатньої калорійності раціону харчування (що представляло проблему для деяких країн регіону на початку 1990-х років), а підвищенню його якості. Таким чином проблема продовольчої безпеки в основному пов'язана з неповноцінним харчуванням: 57 % населення регіону проживає в країнах, де найбільш поширеною формою неповноцінного харчування (і відсутності продовольчої безпеки) є переїдання, у той час як 13 % населення регіону проживає в країнах, де широко поширені всі три форми неповноцінного харчування: недостатнє харчування, дефіцит поживних мікроелементів та переїдання. З іншого боку, лише 7 % населення проживає у країнах, де проблема продовольчої безпеки пов'язана головним чином із недостатнім харчуванням та дефіцитом поживних мікроелементів; ще 23 % населення проживає в країнах, де проблема неповноцінного харчування не належить до гострих [21]. Досвід показує, що забезпечення сталого довгострокового еко-

номічного зростання відіграє головну роль у подальшому зниженні масштабів бідності та, як наслідок, у забезпеченні продовольчої безпеки. Крім того, доцільним є проведення адресної політики боротьби з неповноцінним харчуванням.

У 2019 році до визначених факторів впливу додався ще один — пандемія COVID-19. Через пандемію COVID-19 під заг-

розою опинилися джерела коштів на існування приблизно мільярд людей. Втрата роботи та скорочення доходів можуть призвести до зниження глобального попиту на деякі продовольчі товари. Крім того, втрата фінансових надходжень серйозно вплинула на можливість вразливих домогосподарств отримати доступ до необхідного продовольства. За прогнозами ФАО, у всьому світі внаслідок скорочення валового внутрішнього продукту через кризу, спричинену пандемією COVID-19, збільшення чисельності людей, які недоїдають, у країнах, які є чистими імпортерами продовольства, може становити від 14,4 до 80,3 млн осіб [23].

Загалом, сучасні тенденції розвитку у сфері продовольчої безпеки відображено на рисунку 4.

Підводячи підсумок вищезазначеному та узагальнюючи результати досліджень ФАО [20—24], до основних факторів, що провокують зростання масштабів голоду та уповільнення роботи зі скорочення усіх форм неповноцінного харчування, слід віднести конфлікти, мінливість клімату та екстремальні його прояви, уповільнення економічного зростання та економічні спади, а також світові пандемії (COVID-19) (рис. 5).

Їх негативний вплив ще більше посилюється високим рівнем нерівності, що зберігається. Крім того, мільйони людей у всьому світі страждають від відсутності продовольчої безпеки та неповноцінного харчування, оскільки не можуть дозволити собі здоровий раціон харчування. Кожен із цих факторів унікальний, але не виключає впливу інших факторів, оскільки всі вони негативно впливають на стан продовольчої безпеки та харчування, викликаючи множинні, взаємопоглиблюючі наслідки в багатьох елементах наших продовольчих систем.

Конфлікти надають негативний вплив практично на кожен аспект агропродовольчих сис-

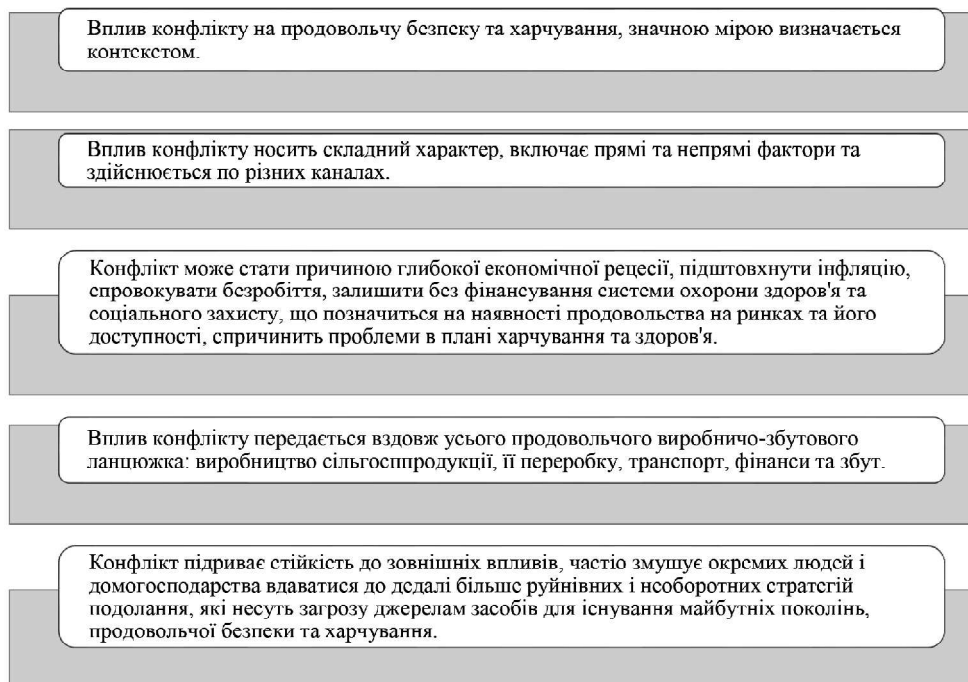

Рис. 6. Вплив конфліктів та війн на формування продовольчого потенціалу

Джерело: систематизовано та узагальнено за даними ФАО.

тем, від виробництва та збору врожаю, його переробки та транспортування до забезпечення виробничими ресурсами, фінансування, збуту та споживання. Прикладами прямого впливу є знищення сільськогосподарських активів та засобів для існування, що здатне викликати серйозні порушення та обмеження торгівлі товарами та послугами та їх руху, негативно позначаючись на наявності харчових продуктів, у тому числі високопоживних, та цінах на них. Крім того, конфлікти може стати причиною глибокої економічної рецесії, підштовхнути інфляцію, спровокувати безробіття, залишити без фінансування системи охорони здоров'я та соціального захисту, що позначиться на наявності продовольства на ринках та його доступності, спричинить проблеми в плані харчування та здоров'я (рис. 6).

Мінливість клімату та екстремальні його прояви також спричиняють множинні, взаємопоглиблюючі наслідки для продовольчих систем. Ці чинники негативно впливають на продуктивність сільського господарства та впливають на імпорт продовольства, за рахунок якого країни намагаються компенсувати втрати внутрішнього виробництва. Пов'язані зі зміною клімату стихійні лиха можуть серйозно впливати на всі ланки продовольчих виробничо-збутових ланцюжків, викликаючи негативні наслідки зростання сектора, і навіть для продовольчого і непродовольчого агропромислового виробництва (рис. 7).

Мінливість клімату і схильність до впливу екстремальних кліматичних явищ, що ускладнюються, частішають і посилюються, загрожують підірвати і навіть повернути назад прогрес, досягнутий на шляху ліквідації голоду і неповноцінного харчування. Проблема голоду значно загострилася у тих країнах, чия система сільського господарства особливо чутлива до опадів, температурних коливань та затяжних посух і де сільське господарство дає засоби для існування для значної частини населення. У багатьох регіонах екстремальні явища стали сильнішими і виникають частіше, особливо там, де відзначається підвищення середніх температур: більше стало спекотних днів, а найспекотніші дні стають ще спекотнішими. З екстремально високими температурами пов'язуються підвищення смертності, зниження працездатності, врожайності та інші наслідки, що підривають продовольчу безпеку та харчування людей.

Водночас уповільнення зростання економіки та економічні спади — через те, що вони призводять до зростання безробіття та зниження заробітків та доходів, — впливають на продовольчі системи насамперед за рахунок негативних наслідків у плані доступу населення до продовольства, зокрема економічної доступності здорових раціонів харчування. Це відбувається незалежно від того, чи спровоковані вони ринковими коливаннями, торговими війнами, політичними хвилюваннями чи гло-

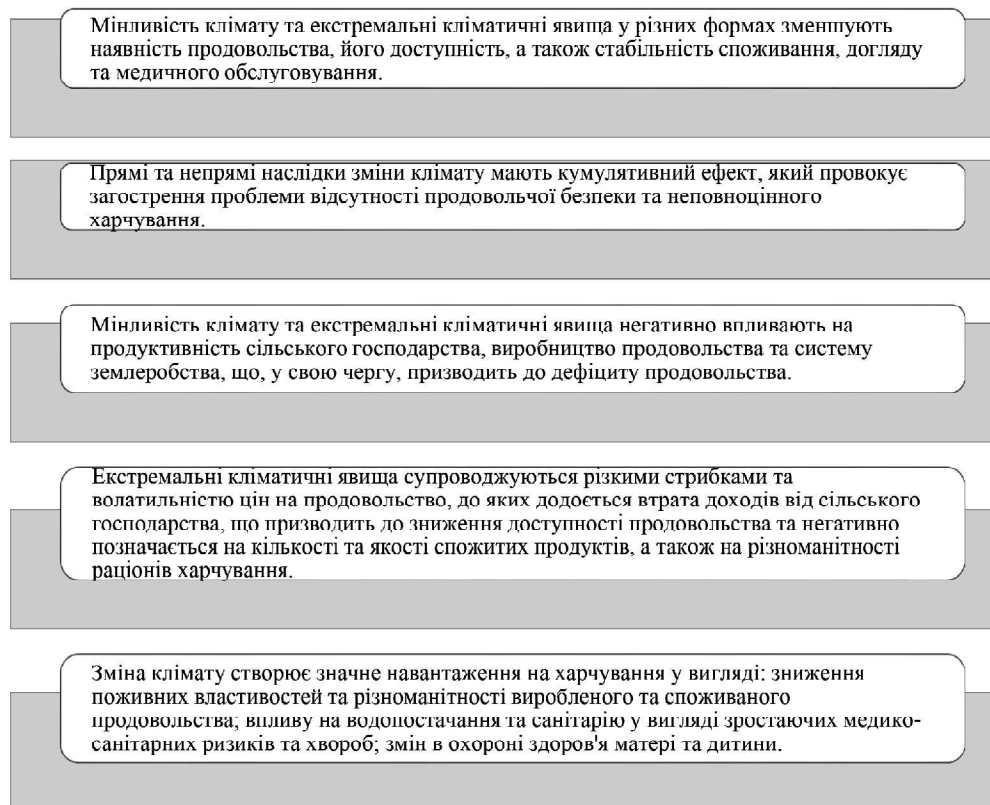

Рис. 7. Вплив мінливості клімату та екстремальних кліматичних явищ на формування продовольчого потенціалу

Джерело: систематизовано та узагальнено за даними ФАО.

бальною пандемією, наприклад, COVID-19 (рис. 8).

Економічна недоступність здорових раціонів харчування є результатом впливу чинників на доходи людей та на вартість поживних хар-

чових продуктів у всіх ланках продовольчої системи. Цей фактор як такий діє всередині продовольчих систем, негативно впливаючи на продовольчу безпеку та харчування. Бідність та нерівність є фундаментальними структурними

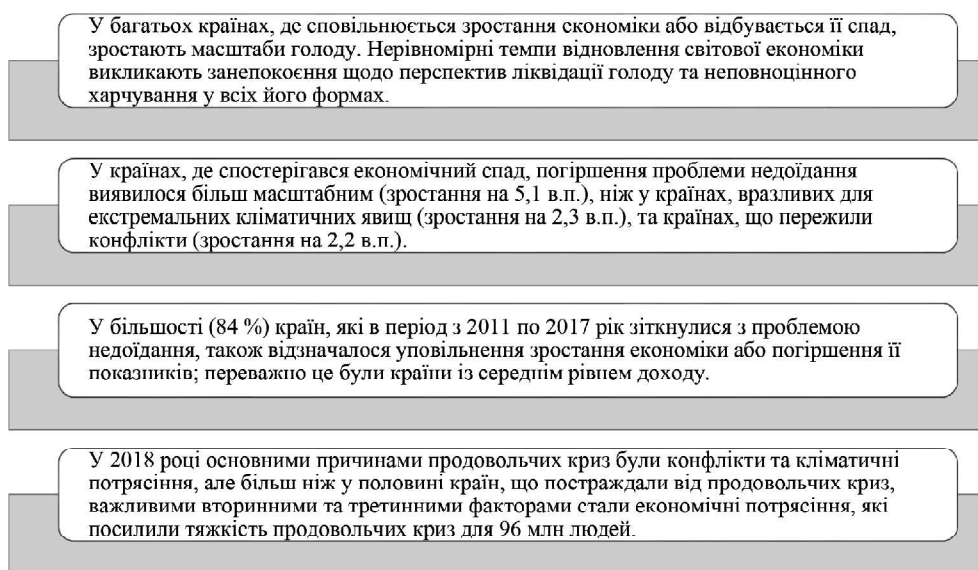

Рис. 8. Вплив уповільнення економічного зростання та економічних спадів на формування продовольчого потенціалу

Джерело: систематизовано та узагальнено за даними ФАО.

Пандемія COVID-19 – це глобальна криза, яка вже впливає на харчовий та сільськогосподарський сектор. Хоча збої в ланцюжку постачання продуктів харчування поки що мінімальні, проблеми з логістикою вже виникли. Їжа повинна переміщуватися через кордони без обмежень і відповідно до існуючих стандартів безпеки харчових продуктів.

COVID-19 призводить до скорочення економічно активного населення, у тому числі кількості сезонних робітників та мігрантів, що негативно позначається на вирощуванні та зборі врожаю, знижується зайнятість у трудомістких галузях, товарне виробництво поступається натуральному, зменшуються доходи домогосподарств та їх продовольча безпека.

•Країни з існуючими гуманітарними кризами особливо піддаються впливу пандемії COVID-19.

Рис. 9. Вплив пандемії COVID-19 на формування продовольчого потенціалу

Джерело: систематизовано та узагальнено за даними ФАО.

факторами, що посилюють негативний вплив інших факторів. Їх вплив проявляється у всіх ланках продовольчих систем та середовищ, впливаючи на економічну доступність здорових раціонів харчування та показники продовольчої безпеки та харчування.

Пандемія COVID-19 — це катастрофа, яка завдає величезної шкоди людству, порушуючи життя та засоби до існування. Масштаби та тяжкість COVID-19 є безпрецедентними (рис. 9). За оцінками Світового банку, економічні наслідки пандемії можуть призвести до 100 мільйонів людей до бідності. Різке зростання безробіття, зниження доходів і подорожчання продуктів харчування ставлять під загрозу доступ до продовольства як у розвинених, так і в країнах, що розвиваються. Очікується, що кожне зниження світового ВВП на один відсоток призведе до появи ще 700000 дітей із затримкою зростання. Особливо вразливі дрібні фермери та їхні сім'ї, працівники харчової промисловості у всіх секторах, а також ті, хто живе у країнах, що залежать від сировинних товарів та туризму.

Пандемія COVID-19 загрожує цілою низкою серйозних наслідків для виробництва продовольства та попиту на нього, що може негативно вплинути на ситуацію з наявністю продовольства в деяких країнах. Якщо говорити про пропозицію, то спалах COVID-19 та заходи щодо стримування її поширення, такі як фізичне дистанціювання, призвели до збоїв у виробництві, переробці та збуті продовольчих товарів і, відповідно, до підвищення волатильності цін на продовольство та скорочення запасів деяких продовольчих товарів. Збої у функціонуванні продовольчих систем можуть призвести до втрати 451 мільйона (тобто 30%) робочих місць у продовольчих системах усього світу [23].

Крім впливу на продовольчі системи, визначені драйвери та фундаментальні структурні фактори послаблюють продовольчу безпеку та

знижують якість харчування за рахунок комплексного, що має циркулярний характер, впливу на інші системи, включаючи екосистеми та системи охорони здоров'я.

Оскільки ці основні фактори негативно впливають на продовольчу безпеку та харчування, викликаючи множинні взаємно погіршення наслідків у всіх елементах продовольчих систем (а також через взаємодію між цими та іншими системами), підхід на основі продовольчих систем є невід'ємною складовою кращого розуміння цих взаємозв'язків та визначення відповідних точок до вжиття заходів, вкладених у їх вирішення.

ВИСНОВКИ

Отже, країни пострадянського регіону діляться на дві групи щодо їхнього бачення продовольчої безпеки — група країн орієнтована на продовольче самозабезпечення та країни, що орієнтовані на цінності та політики ФАО. Основні економічні напрями формування продовольчого потенціалу в пострадянських країнах зосереджено у чотирьох напрямках — модернізація сільськогосподарства, торгівлі інтервенції, регулювання цін на продовольство, управління товарними запасами, що визначило основні форми та методи регулювання продовольчої безпеки в пострадянських країнах. Результати реалізації заходів продовольчої політики в пострадянських країнах свідчать про визначну роль у скороченні масштабів бідності загальноекономічного зростання, основним бенефіціаром якого виступає малозабезпечене населення, при цьому увага стала приділятися не калорійності харчування, а підвищенню його якості.

Грунтовний аналіз факторів впливу на рівень продовольчої безпеки країни дозволив встановити, що основними детермінантами сучасних тенденцій щодо формування продовольчого потенціалу є конфлікти та війни,

світові пандемії (COVID-19), мінливість клімату та екстремальні його прояви, уповільнення економічного зростання та економічні спади, політика у сфері харчування. Відтак, розробка відповідних заходів щодо їх нівелювання або зменшення негативного впливу у комплексі, а не поодинокими заходами у окремій сфері чи галузі, та реалізація відповідних програм мають вирішальне значення у забезпеченні продовольчої безпеки будь-якої країни.

Література:

1. Арестова Л.М. Моделювання факторних складових регіональної продовольчої безпеки. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2009. Вип. 16 (2). С. 49—54.
2. Зеленська О., Зеленський С., Алешугіна Н. Класифікація факторів продовольчої безпеки національного та регіонального рівнів. Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер.: Економіка і управління. 2015. Вип. 31. С. 215—225.
3. Сіташ С.Д. Проблеми та фактори підвищення продовольчої безпеки регіону. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. № 4. С. 184—187.
4. Черевко О.В., Яковенко О.В. Основні фактори впливу на продовольчу безпеку регіону як основу національної безпеки. Економіка та держава. 2016. № 12. С. 68—71.
5. Бабич М.М., Загребаленко Ю.Ю. Продуктивність праці в сільському господарстві як фактор забезпечення продовольчої безпеки. Агросвіт. 2016. № 13—14. С. 24—29.
6. Криницька О.О., Ткачук Т.І. Капіталізація ринку землі як фактор продовольчої політики України. Економіка харчової промисловості. 2018. Т. 10, Вип. 2. С. 3—8.
7. Мандзик В.М. Водні ресурси як фактор продовольчої безпеки. Агросвіт. 2009. № 1. С. 29—30.
8. Арич М.І., Корнієнко М.В., Кріпак Я.В., Діденко Т.С. Інфляція та страхування як фактори впливу на безпеку продовольчого ринку: двофакторний регресійний аналіз. Наукові праці Національного університету харчових технологій. 2020. Т. 26, № 6. С. 68—81.
9. Гамма Т.М. Вертикальна інтеграція підприємств АПК як ключовий фактор продовольчої безпеки України. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2015. № 1 (2). С. 5—12.
10. Загородній А.Е. Якість сільськогосподарської продукції як фактор забезпечення продовольчої безпеки національної економіки. Агросвіт. 2015. № 22. С. 82—86.
11. Прунцева Г.О. Нанотехнології як фактор підвищення рівня виробництва сільськогосподарської продукції у контексті забезпечення продовольчої безпеки країни. Регіональна економіка. 2018. № 3. С. 88—96.
12. Серьогін В.К. Ефективність виробництва продукції рослинництва як фактор забезпечення продовольчої безпеки країни. Бізнес-навігатор. 2014. № 1. С. 99—103.
13. Kotykova O., Babych M. Economic Impact of Food Loss and Waste. AGRIS on-line Papers in Economics and Informatics. 2019. Vol. 11, No. 3, pp. 57—71. DOI: 10.7160/aol.2019.110306
14. Kotykova O., Babych M., Pohorielova O. Food loss and waste along the value chain of food products in Ukraine. Agricultural and Resource Economics. 2020. vol. 6, no. 3. pp. 191-220. DOI: <https://doi.org/10.51599/ARE.2020.06.03.11>.
15. Kotykova O., Babych M. and Oliinyk T. Measures to reduce food loss and waste in Ukraine. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. 2020. Vol. 6, No. 4, pp. 144—167. eISSN 2414-584x. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2020.06.04.08>
16. Kotykova O., Babych M., Nadvynychnyy S., Cherven I., Shevchuk S. Assessing the Level of Household Food Security Based on Their Income Level. Intellectual Economics. 2021. No. 15 (2), pp. 175-204. eISSN 1822-8038. DOI:10.13165/IE-21-15-2-09
17. Зубков Р.С., Завгородній А.В., Долинська О.О. Основні фактори впливу на продовольчу безпеку економіки регіону. Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2020. № 3. С. 304—316.
18. Стежко Н.В. Теоретико-методологічні підходи до визначення факторів та критеріїв світової продовольчої безпеки. Економіка і регіон. 2014. № 5. С. 41—51.
19. Юрченко Ю.Ю., Антошкін В.К. Соціально-економічна оцінка деструктивних факторів продовольчого самозабезпечення. Економіка та держава. 2019. № 10. С. 4—13.
20. Publication Regional Overview of Food Security Europe and Central Asia. Focus on healthy and balanced nutrition / FAO. Budapest, 2015. 23 pp. ISBN 978-92-5-108788-6.
21. Publication Regional Overview of Food Security Europe and Central Asia. The changing state of food security / FAO. Budapest, 2016. 60 pp. ISBN 978-92-5-409659-5.
22. Publication Regional Overview of Food Security and Nutrition in Europe and Central Asia 2018 / FAO. Budapest, 2018. 124 pp. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
23. Structural transformations of agriculture for improved food security, nutrition and environ-

ment. Regional Overview of Food Security and Nutrition in Europe and Central Asia 2019 / FAO. Budapest, 2019. 116 pp.

24. Europe and Central Asia — Regional Overview of Food Security and Nutrition 2021 — Statistics and trends / FAO. Budapest, 2021. 138 pp.

References:

1. Arestova, L. M. (2009), "Modeling of factor components of regional food security", *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 16 (2), pp. 49—54.

2. Zelens'ka, O., Zelens'kyj, S. and Alieshuhi-na, N. (2015), "Classification of food security factors at the national and regional levels", *Zbirnyk naukovykh prats' Derzhavnoho ekonomiko-tekhnologichnoho universytetu transportu. Ser.: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 31, pp. 215—225.

3. Sitash, S. D. (2012), "Problems and factors of improving food security in the region", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, vol. 4, pp. 184—187.

4. Cherevko, O. V. and Yakovenko, O. V. (2016), "The main factors influencing the food security of the region as a basis for national security", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 12, pp. 68—71.

5. Babych, M. M. and Zahrebalenko, Yu. Yu. (2016), "Labor productivity in agriculture as a factor in ensuring food security", *Ahrosvit*, vol. 13—14, pp. 24—29.

6. Krynyts'ka, O. O. and Tkachuk, T. I. (2018), "Capitalization of the land market as a factor in food policy of Ukraine", *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, vol. 10, no. 2, pp. 3—8.

7. Mandzyk, V. M. (2009), "Water resources as a factor in food security", *Ahrosvit*, vol. 1, pp. 29—30.

8. Arych, M. I., Korniienko, M. V., Kripak, Ya. V. and Didenko, T. S. (2020), "Inflation and insurance as factors influencing food market security: a two-factor regression analysis", *Naukovi pratsi Natsional'noho universytetu kharchovykh tekhnologij*, vol. 26, no. 6, pp. 68—81.

9. Hamma, T. M. (2015), "Vertical integration of agricultural enterprises as a key factor in food security of Ukraine", *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva*, vol. 1 (2), pp. 5—12.

10. Zahorodnij, A. E. (2015), "The quality of agricultural products as a factor in ensuring food security of the national economy", *Ahrosvit*, vol. 22, pp. 82—86.

11. Pruntseva, H. O. (2018), "Nanotechnology as a factor in increasing the level of agricultural production in the context of food security", *Rehional'na ekonomika*, vol. 3, pp. 88—96.

12. Ser'ohin, V. K. (2014), "Efficiency of crop production as a factor in ensuring food security of the country", *Biznes-navihator*, vol. 1, pp. 99—103.

13. Kotykova, O. and Babych, M. (2019), *Economic Impact of Food Loss and Waste*, AGRIS online Papers in Economics and Informatics, vol. 11, no. 3, pp. 57—71. DOI: 10.7160/aol.2019.110306

14. Kotykova, O., Babych, M., Pohorielova, O. (2020), *Food loss and waste along the value chain of food products in Ukraine*. Agricultural and Resource Economics, vol. 6, no. 3, pp. 191—220. DOI: <https://doi.org/10.51599/ARE.2020.06.03.11>.

15. Kotykova, O., Babych, M. and Oliynyk, T. (2020). *Measures to reduce food loss and waste in Ukraine*. Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal, vol. 6, no. 4, pp. 144—167. eISSN 2414-584x. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2020.06.04.08>

16. Kotykova, O., Babych, M., Nadvynychnyy, S., Cherven, I. and Shevchuk, S. (2021), "Assessing the Level of Household Food Security Based on Their Income Level", *Intellectual Economics*, vol. 15 (2), pp. 175—204. eISSN 1822-8038. DOI:10.13165/IE-21-15-2-09

17. Zubkov, R. S., Zavhorodnij, A. V. and Dolyns'ka, O. O. (2020), "The main factors influencing the food security of the region's economy", *Visnyk KhNAU. Seriya: Ekonomichni nauky*, vol. 3, pp. 304—316.

18. Stezhko, N. V. (2014), "Theoretical and methodological approaches to determining the factors and criteria of global food security", *Ekonomika i rehion*, vol. 5, pp. 41—51.

19. Yurchenko, Yu. Yu. and Antoshkin, V. K. (2019), "Socio-economic assessment of destructive factors of food self-sufficiency", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 10, pp. 4—13.

20. FAO (2015), *Publication Regional Overview of Food Security Europe and Central Asia. Focus on healthy and balanced nutrition*, Budapest, Hungary.

21. FAO (2016), *Publication Regional Overview of Food Security Europe and Central Asia. The changing state of food security*, Budapest, Hungary.

22. FAO (2018), *Publication Regional Overview of Food Security and Nutrition in Europe and Central Asia 2018*, Budapest, Hungary.

23. FAO (2019), "Structural transformations of agriculture for improved food security, nutrition and environment", *Regional Overview of Food Security and Nutrition in Europe and Central Asia 2019*, Budapest, Hungary.

24. FAO (2021), *Europe and Central Asia — Regional Overview of Food Security and Nutrition 2021 — Statistics and trends*, Budapest, Hungary. *Стаття надійшла до редакції 17.04.2022 р.*